



## Economic Effects of Nature Tours in Damavand County

Bahar Bishemi<sup>\*1</sup>, Shima Akbari<sup>2</sup>

1. Cultural Heritage and Tourism Research Center, Tehran, Iran
2. Ecotourism Department, University of Kashan, Tehran, Iran

### Abstract

Canvas tourism is a responsive journey to natural attractions where the environment is preserved and the well-being of local people is taken care of. The economy of countries that rely on a single source of income are affected by the least fluctuations in prices. Therefore, diversifying the sources of income of the country and relying on non-oil exports is one of the solutions. One of the strategies for the optimal use of diverse attractions is the development of tourism in the country. The present study is descriptive. The statistical population of the study was all households in rural areas of Damavand (25,655 households), of which 383 were selected by simple random sampling method. The research tool is a researcher-made questionnaire that has been constructed using previous studies as well as theoretical framework of research and includes economic indicators. In order to ensure validity, the questionnaire was put at the disposal of the experts. To assess the reliability, the results of Cronbach's alpha coefficient were equal to 0.903. Data analysis was performed using SPSS19. To analyze the hypotheses, one-sample-t-test and Friedman test have been used. The results showed that the implementation of ecotourism tours in Damavand has positive effects for local community.

**Keywords:** Spatial analysis, Ecotourism tours, Damavand, Ecotourism, Tourism

This open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution NonCommercial 3.0 License (CC BY-NC 3.0).

Bishemi, B., Akbari, SH. (2019). Economic Effects of Nature Tours in Damavand County. *Tourism Research*, 2(1), 28-45



\*Corresponding Information: Bahar Bishemi, Assistant Professor, Cultural Heritage and Tourism Research Center, Tehran, Iran

## ■ بررسی تأثیر اقتصادی توره‌های طبیعت‌گردی در شهرستان دماوند

بهار بیشمی<sup>۱\*</sup>، شیما اکبری<sup>۲</sup>

۱. پژوهشکده گردشگری، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران

۲. گروه طبیعت‌گردی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

**چکیده:** بوم گردشگری، سفری مسئولانه به مناطق دارای جاذبه‌های طبیعی است که در آن محیط‌زیست حفظ، و بر رفاه مردم محلی تأکید می‌شود. درآمد کشورهای که اقتصاد آنها تک‌محصولی است، تحت تأثیر کمترین نوسانات قیمتی قرار می‌گیرد. لذا متنوع کردن منابع درآمدی کشور و تکیه بر صادرات غیرنفتی از راهکارهای برون‌رفت از این معضل است. یکی از راهکارهای برنامه‌ریزی به‌منظور استفاده مطلوب از جاذبه‌های متنوع، توسعه گردشگری در کشور است. پژوهش حاضر از نوع توصیفی است. جامعه آماری پژوهش، تمامی خانوارهای مناطق روستایی شهرستان دماوند (۲۵۶۵۵ خانوار) بوده‌اند که از میان آنها ۳۸۳ نفر به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. ابزار پژوهش، پرسش‌نامه محقق‌ساخته‌ای است که با استفاده از مطالعات پیشین و نیز چهارچوب نظری تحقیق تنظیم شده و مشتمل بر شاخص‌های اقتصادی بوده است. برای اطمینان از روایی، پرسش‌نامه در اختیار کارشناسان قرار داده شد و برای بررسی پایایی، نتایج ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۹۰۳ بوده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۱۹ انجام شده است. برای تجزیه و تحلیل فرضیه‌ها، آزمون‌های تی تک‌نمونه‌ای و فریدمن به کار رفته است. بررسی نتایج نشان داد اجرای توره‌های طبیعت‌گردی در شهرستان دماوند، اثرات مثبتی برای جامعه محلی دارد.

**واژه‌های کلیدی:** تحلیل فضایی، توره‌های طبیعت‌گردی، شهرستان دماوند، اکوتوریسم، صنعت گردشگری

## مقدمه

است. همچنین برای تأثیرگذاری بر دیدگاه‌های زیست‌محیطی و توسعه پایدار و در ایجاد درآمدهای ریالی و رشد تولید ناخالص ملی، از اهمیت ویژه برخوردار است. امروزه در مقیاس جهانی این موضوع پذیرفته شده که طبیعت‌گردی باید مرتبط با اکولوژی، حفاظت از محیط‌زیست و بهره‌گیری مناسب و طولانی‌مدت از طبیعت با حداقل تغییر در توازن محیط طبیعی و آسیب‌رسانی همراه باشد. اهداف مدیریت در پارک‌های ملی و مناطق حفاظت‌شده، نگهداری و پاسبانی از مناطق و مناظر طبیعی با اهمیت در سطح ملی و بین‌المللی برای استفاده‌های آموزشی، علمی و تفرجگاهی است (رضایی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲).

با توجه به سابقه تاریخی و فرهنگی شهرستان دماوند، می‌توان در کنار توسعه گردشگری تاریخی و فرهنگی، به فعالیت‌های طبیعت‌گردی نیز پرداخت. در این تحقیق اثرات اقتصادی، فرهنگی و محیط‌زیستی تورهای طبیعت‌گردی در این شهرستان بررسی خواهد شد. شهرستان دماوند به لحاظ آثار و جاذبه‌های مختلف و همچنین وجود شرایط آب‌وهوایی مناسب در تابستان‌ها و جاذبه‌های طبیعی، توجه بسیاری از گردشگران داخلی و خارجی را به خود جلب کرده و به دلیل بالابودن پتانسیل گردشگری در این شهرستان، در صورت جذب و گسترش طبیعت‌گردی می‌تواند توسعه این شهرستان را در پی داشته باشد. در واقع بهره‌برداری مطلوب از ظرفیت‌های طبیعت‌گردی شهرستان دماوند می‌تواند گام مثبتی در راستای رشد و توسعه منطقه در همه زمینه‌ها، اعم از اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی داشته باشد.

با آگاهی از اثراتی که توسعه گردشگری بر ابعاد فرهنگی، اقتصادی و محیط‌زیستی می‌گذارد، مدیران ارشد این شهرستان می‌توانند با داشتن دید علمی و منطقی به مسئله، زیرساخت‌های لازم برای بهبود مستمر صنعت گردشگری در منطقه را انجام داده و نسبت به شهرستان‌های هم‌جوار، مزیت رقابتی بیشتری کسب کنند. این شهرستان در مسیر تردد مسافران به داخل و خارج تهران بوده و می‌توان با بسترسازی‌های مناسب، زمینه جذب بیشتر طبیعت‌گردان به منطقه را فراهم کرد.

کشور ایران با داشتن جاذبه‌های گردشگری و تنوع اقلیمی کم‌نظیر در دنیا، از توانمندی بسیار بالایی در این زمینه برخوردار است. با توجه به رشد روزافزون صنعت گردشگری در دهه‌های گذشته که رشد آن در دهه ۱۹۹۰، معادل ۷۰ درصد برآورد شده

اکوتوریسم پدیده‌ای مدرن است که انگیزه اصلی آن گردشگری، مشاهده و لذت‌بردن از پدیده‌ها و چشم‌اندازهای طبیعی و فرهنگی بوده و می‌توان از آن به‌عنوان یکی از منابع جدید درآمد در راستای توسعه پایدار نام برد (نوری کرمانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۳۹). اکوتوریسم سفر مسئولانه به محیط‌های طبیعی است که محیط‌زیست را حفظ و به اقتصاد مردم بومی کمک می‌کند. این صنعت ۵/۱ درصد درآمد ملی را به خود اختصاص داده است (همان: ۱۳۹).

اکوتوریسم خلاصه‌شده عبارت «ecological tourism» است که در ادبیات فارسی «طبیعت‌گردی» نام گرفته و گرایشی نو و پدیده‌ای نسبتاً تازه در صنعت گردشگری است که فقط بخشی از این صنعت را تشکیل می‌دهد. این‌گونه از گردشگری، فعالیت‌های فراغتی انسان در طبیعت را بیشتر امکان‌پذیر می‌سازد و مبتنی بر مسافرت‌های هدفمند همراه با دیدار و برداشت‌های فرهنگی و معنوی از جاذبه‌های طبیعی و لذت‌جویی از پدیده‌های گوناگون آن است (رمضانی، ۱۳۸۲: ۳۳).

هتزر، اولین کسی بود که در سال ۱۹۶۵ واژه طبیعت‌گردی (اکوتوریسم) را در توصیف رابطه بین توریست‌ها و فرهنگ‌های بومی به کار برد. وی به چهار معیار در طبیعت‌گردی اشاره می‌کند:

(الف) کمترین اثر بر محیط‌زیست

(ب) کمترین اثر بر فرهنگ بومی

(پ) بیشترین مزایای اقتصادی برای مردم میزبان

(ت) بیشترین رضایت برای گردشگران (زاهدی، ۱۳۸۵: ۹۱).

دولت کانادا در اواسط دهه ۱۹۷۰، سفرهای طبیعی (اکوتور) را در نواحی بکر و طبیعی آن کشور آغاز کرد. هدف دولت کانادا، جلب توجه توریست‌ها به رابطه انسان و زمین و ضرورت درک اهمیت طبیعت برای افراد بشر بوده است. انجمن طبیعت‌گردی در سال ۱۹۹۰ به‌صورت سازمان غیرانتفاعی بین‌المللی ایجاد شد تا گردشگری مخرب و مصرفی را به ابزاری برای محافظت از محیط‌زیست و گردشگری پایدار تبدیل کند (زاهدی، ۱۳۸۵: ۹۱).

در سال‌های اخیر، طبیعت‌گردی از نظر مفهومی در مجامع مختلف سیاست‌گذاری و همچنین در نهادهای عمومی و تشکل‌های خصوصی حامی محیط‌زیست جایگاه ویژه‌ای پیدا کرده

آبوهوایی مناسب در تابستان‌ها و جاذبه‌های طبیعی از سوی دیگر، در جهانگردی این شهرستان دارای نقش و اهمیت زیادی است. شناخت این قابلیت‌ها به منظور بهره‌وری بیشتر از آنها، موجبات رشد صنعت طبیعت‌گردی را در ناحیه فراهم خواهد آورد و به توسعه اقتصادی و اجتماعی آن نیز کمک می‌کند. برگزاری توره‌های طبیعت‌گردی در منطقه، می‌تواند بر تقویت انگیزه‌های گردشگران و گسترش بازار گردشگری تأثیر زیادی داشته باشد (ابراهیم‌زاده، ۱۳۹۲: ۹). لذا مسئله اساسی که در این تحقیق مطرح می‌شود این است که توره‌های گردشگری چه تأثیری در شهرستان دماوند از خود برجای گذاشته‌اند؟ با شناسایی این تأثیرات، امکان برنامه‌ریزی برای مقابله با آثار نامناسب و افزایش بهره‌وری از جاذبه‌های موجود در طبیعت، به‌عنوان یک موهبت بی‌نظیر فراهم خواهد آمد.

اکوتوریسم از سوی انجمن بین‌المللی اکوتوریسم در سال ۲۰۰۳، سفری مسئولانه به مناطق طبیعی تعریف شد که حفظ محیط‌زیست و پایداری رفاه مردم محلی و بومی منطقه را به همراه دارد. آنچه دو مفهوم طبیعت‌گردی و گردشگری اکولوژیک را از هم متمایز می‌کند، لزوم توجه به پایداری و حفاظت منابع در گردشگری اکولوژیک یا اکوتوریسم است. همچنین اکوتوریسم یا گردشگری اکولوژیک، یک بعد اخلاقی دارد که آن را از سایر انواع گردشگری و نیز طبیعت‌گردی متمایز می‌کند. به‌طور کلی اکوتوریسم از دو واژه اکولوژی و توریسم تشکیل شده است که موضوع اکولوژی به‌عنوان یک علم مرتبط با گیاهان و جانوران با اقلیم و محیط آن است و در این میان توریسم به‌عنوان یک عامل دیگر با عامل خارجی وارد عرصه طبیعی می‌شود. در تداخل این دو واژه بسیاری از عوامل زیست‌محیطی را باید رعایت کرد تا حتی کمترین آسیب متوجه محیط طبیعی و جنگل نشود. حضور افراد توریست یا گردشگر در عرصه طبیعی باید براساس ضوابط، معیارها و استانداردهای جهانی باشد.

کمیته پارک‌های ملی و مناطق حفاظت‌شده اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت (IUCN)<sup>۲</sup>، اکوتوریسم را بدین‌گونه تعریف کرده است: سفری سازگارانه با محیط‌زیست و بازدید از مناطق طبیعی نسبتاً دست‌نخورده و بکر، به‌منظور لذت‌بردن و قدردانی از طبیعت (همراه با شناخت جاذبه‌های فرهنگی

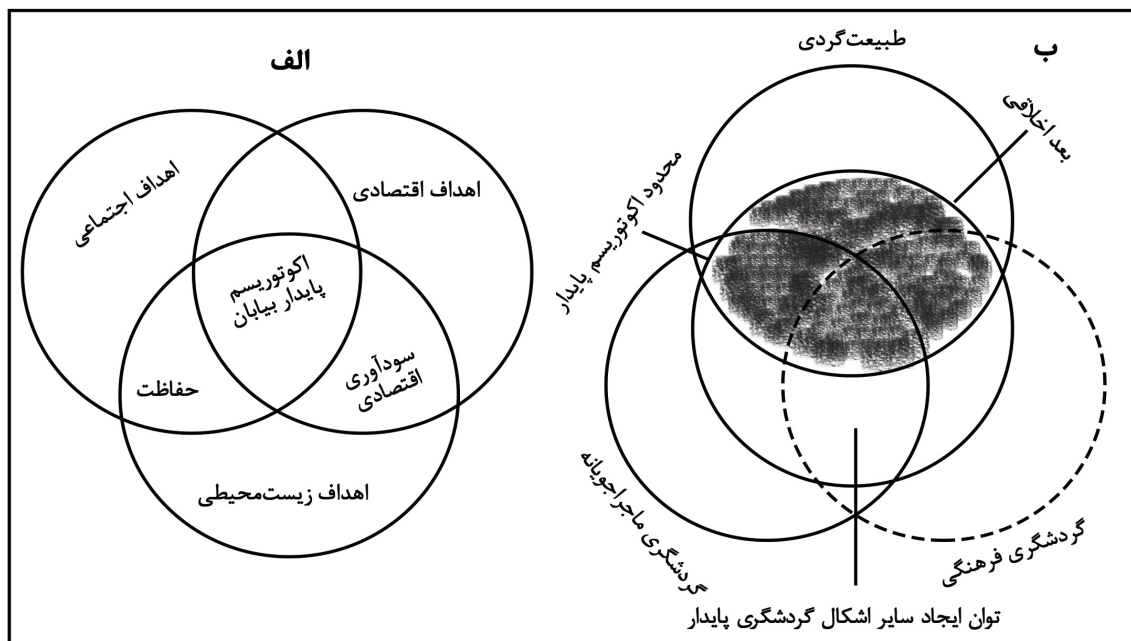
است (Weaver & Laura; 2002: 169)، جایگاه باارزش صنعت گردشگری در جهان، با اختصاص نزدیک به ۱۱ درصد از تولید ناخالص داخلی، ۱۴ درصد از نیروی کار جهانی و ۷/۱ درصد درآمد جهانی، یکی از بنیانی‌ترین فعالیت‌های اقتصادی جهان محسوب می‌شود (WTO; 2000: 2). براساس نظر سازمان جهانگردی<sup>۱</sup> در نخستین دهه سال ۲۰۰۰، بخش بوم‌گردی بین ۱۰ تا ۳۰ درصد رشد داشته است؛ به‌گونه‌ای که شمار طبیعت‌گردان در سال ۲۰۱۰ به ۲۰ درصد کل گردشگران می‌رسد (تولایی، ۱۳۸۶: ۱۲۳). در حالی که کشور ایران که از لحاظ جاذبه‌های گردشگری جزو ۱۰ کشور اول و از نظر تنوع گردشگری جزو ۵ کشور اول جهان محسوب می‌شود (WTO; 2000: 11)، از لحاظ سهم گردشگری جهانی، موقعیت خوبی در دنیا ندارد. این مسئله نیاز به تجدیدنظر و نگاه کلی به عوامل و دلایل مؤثر در بروز چنین وضعیتی دارد و وجود یک سازمان واحد برای اداره صنعت گردشگری ضروری به نظر می‌رسد (Hall & Mand, 1999: 9).

اقتصاد تک‌محصولی ایران، دلیل مناسبی برای گسترش توریسم به‌منظور تنوع‌بخشی به اقتصاد است؛ زیرا اقتصاد کشورهایی که متکی به یک درآمد هستند، با کمترین نوسان قیمتی در بازارهای بین‌المللی یا تحریم اقتصادی از طرف کشورهای قدرتمند دنیا، تحت تأثیر قرار می‌گیرد. لذا متنوع کردن زمینه‌های درآمدی کشور و تکیه بر صادرات غیرنفتی از راهکارهای برون‌رفت از این مسئله است که یکی از راهکارها، برنامه‌ریزی به‌منظور استفاده مطلوب از این جاذبه‌های متنوع و توسعه گردشگری در کشور است. علاوه بر موارد مذکور، رشد طبیعی جمعیت و توسعه و تکامل مراکز تفریحی، یک نیاز حیاتی است. به‌ویژه آنکه زندگی شهری و مشکلات روحی و روانی ناشی از آن، ضرورت این را دوچندان می‌کند که با استفاده از مناطق طبیعی و زیبا بتوان فشارهای روحی و روانی ناشی از زندگی ماشینی بر مردم را کاست (زنگی‌آبادی و همکاران، ۱۳۸۸: ۷۱-۷۰).

شهرستان دماوند با سیمایی روح‌بخش، از توانمندی محیطی برای توسعه صنعت گردشگری، به‌ویژه طبیعت‌گردی برخوردار است. وجود آثار تاریخی و سابقه سکونت از یکسو و شرایط

2. The World Conservation Union's (IUCN) Commission on National Parks and Protected Areas

1. Tourism Organization



شکل ۱. الف) مدل اکوتوریسم پایدار سدلر (۱۹۹۰)؛ ب) محدوده پایداری و بعد اخلاقی در اکوتوریسم در مقایسه با جنبه‌های گوناگون گردشگری (Sadler, 1999: 3)

دماوند، به‌منظور آگاهی از اثرات تورهای طبیعت‌گردی در شهرستان دماوند است و کاربرد آن به‌طور عام برای مدیران و مسئولان در سایر شهرستان‌ها و سایر محققان علاقه‌مند به این زمینه مفید است.

از لحاظ نحوه گردآوری اطلاعات، این پژوهش از نوع توصیفی<sup>۱</sup> است. تحقیق توصیفی شامل مجموعه روش‌هایی است که هدف آنها توصیف شرایط یا پدیده‌های مورد بررسی است. اجرای تحقیق توصیفی می‌تواند فقط برای شناخت بیشتر شرایط موجود یا یاری‌دادن به فرایند تصمیم‌گیری باشد (سرمد و همکاران، ۱۳۸۸: ۸۱ و ۸۲) و از آنجا که هدف این تحقیق، بررسی اثرات تورهای طبیعت‌گردی در شهرستان دماوند است و تحقیقی توصیفی از نوع پیمایشی به‌شمار می‌رود.

#### چهارچوب مفهومی

به‌منظور بهره‌برداری از چشم‌اندازها و نظریه‌ها و مطالعاتی که تاکنون در زمینه توریسم و اکوتوریسم انجام شده و در پی بررسی دقیق موضوع تحقیق، ضروری است که نظریه‌ها و عقاید در

گذشته و حال) که موجب ترویج فرهنگ حفاظت از محیط شده و با کاهش آثار منفی بازدیدکنندگان و افزایش مشارکت‌های اقتصادی و اجتماعی ساکنان محلی همراه است. تعریف IUCN از اکوتوریسم نشان می‌دهد توسعه اکوتوریسم، مستلزم تلفیق عوامل مختلف اکولوژیکی، اقتصادی و اجتماعی است که در ارتباط با محیط، بازدیدکنندگان، ساکنان و مدیران یک بخش است. همچنین ارتباط مناطق طبیعی و ساکنان محلی با توجه به تعریف اکوتوریسم، دربردارنده نوعی رابطه همزیستی است.

#### روش بررسی

به‌طور کلی روش‌های تحقیق در علوم رفتاری را می‌توان با توجه به دو ملاک هدف تحقیق و نحوه گردآوری داده‌ها، تقسیم کرد (سرمد و همکاران، ۱۳۸۸: ۷۸).

این پژوهش از نظر هدف کاربردی است؛ چراکه هدف تحقیقات کاربردی توسعه دانش کاربردی در زمینه‌های خاص است. به عبارت دیگر تحقیقات کاربردی به‌سمت کاربرد عملی دانش هدایت می‌شوند. کاربرد این تحقیق به‌طور خاص برای تمام مسئولان سازمان میراث فرهنگی و گردشگری شهرستان

1. Descriptive method

### جدول ۱. مدل تحلیلی تحقیق

مفاهیم	ابعاد	شاخص‌ها
اثرات طبیعت‌گردی اقتصادی	• گسترش اقتصاد مولد و رونق فعالیت‌های اقتصادی به سبب افزایش تقاضاهای جدید • بهره‌مندی از خدمات زیربنایی لازم تولید و اشتغال به دلیل واردشدن پول به حرفه و بازار و ایجاد انگیزه بیشتر در راستای سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولیدی و خدماتی • استفاده بهینه از منابع و امکانات موجود در نواحی که فاقد کاربرد برای بخش کشاورزی و صنعت است. • رشد خلاقیت‌ها در اقتصاد شهرستان و حرکت برای به‌کارگیری استعدادها و کشف منابع بالقوه به منظور کسب درآمد از طریق فروش تولیدات جدید به گردشگران • سرمایه‌گذاری برای ایجاد و حفاظت از مناطق حفاظت‌شده در شهرستان • کسب مهارت‌های جدید در افراد • ایجاد اشتغال دائمی برای افراد محلی • افزایش ساخت محلی کالاها • بهبود استانداردهای زندگی • حرکت در راستای توسعه اقتصادی دیگر مشاغل وابسته (رستوران‌ها و هتل‌ها) • بهبود تسهیلات محلی، حمل‌ونقل و ارتباطات • افزایش میزان تولید و مصرف • بهره‌برداری مؤثر از منابع طبیعی • بهبود کمی و کیفی صنایع‌دستی • افزایش قیمت زمین • افزایش ساخت‌وساز • بهبود سازندگی منطقه‌ای	

### معرفی محدوده مطالعه

شهرستان دماوند به مرکزیت شهر دماوند، یکی از شهرستان‌های استان تهران است که در شرق آن واقع شده است. این شهرستان ۲ بخش دارد که ۵ شهر و ۵ دهستان و ۱۶۷ آبادی دارای سکنه را شامل می‌شود. در پایان این بخش تعداد خانوار و جمعیت شهرستان به تفکیک ساکن در نقاط شهری و روستایی و غیرساکن ارائه شده است:

این شهرستان در شرق استان و در مسیر تهران به فیروزکوه قرار گرفته است. ارتفاع از سطح دریا ۱۹۶۰ متر و جمعیت آن ۹۸۰۵۳ نفر در آبان سال ۱۳۸۵ است. از این تعداد ۷۳/۸۴ درصد در نقاط شهری و ۲۶/۱۶ درصد در نقاط روستایی سکونت داشته‌اند. این شهرستان به دلیل وجود آثار تاریخی و سابقه سکونت از یکسو و وجود شرایط آب‌وهوایی مناسب در تابستان‌ها و جاذبه‌های طبیعی از سوی دیگر، در جهانگردی استان دارای نقش و اهمیت است. این شهرستان با مساحتی حدود ۱۸۸ هزار هکتار، میان شهرستان‌های فیروزکوه، آمل، ورامین، گرمسار و تهران قرار دارد و منطقه‌ای کوهستانی است که متوسط ارتفاع آن از سطح دریا حدود ۲۰۰۰ متر است. از میزان ۱۸۸ هزار

قالب یک مدل تحلیلی آورده شود تا موضوع تحقیق، کاربردی و عملیاتی شده و در مراحل جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل آنها، مفاهیم و شاخص‌های معینی گردآوری و بررسی شوند.

### مفاهیم و شاخص

مفاهیم، ابزاری برای درک و شناخت اشیا و پیشامدها، اندیشه‌ها، درک و گفت‌وگو هستند. ساده‌ترین سطح دریافت پدیده‌ها، مفاهیمی هستند که حتی الفبای زبان‌ها با توجه به آنها، اسامی متفاوتی به خود می‌گیرند و بدان وسیله است که کلمات و عبارات و اصطلاحات ساخته‌شده و علم از آنها برای بیان شناخت پدیده‌ها بهره‌برداری می‌کند (ازکیا، ۱۳۸۲: ۱۹۳).

بیان مفهومی پدیده‌های موضوع پژوهش، مفهوم‌سازی نامیده می‌شود که بدون آن، کار ساختن مدل تحلیلی، زیربنای محکم و دقیقی نخواهد داشت (ابراهیمی، ۱۳۷۶: ۱۱۶).

در تحقیق حاضر، تأثیر تورهای طبیعت‌گردی در شهرستان دماوند مطالعه و بررسی می‌شوند. در جدول ۱ شمای کلی مفاهیم و شاخص‌ها در مدل تحلیلی آورده شده است.

جدول ۲. مشخصات تعداد شهرستان‌ها، دهستان‌ها و آبادی‌های شهر دماوند

بخش	شهر	دهستان	آبادی‌های دارای سکنه	کل آبادی‌ها
کل شهرستان	۵	۵	۱۱۵	۱۶۷
بخش مرکزی	۳	۳	۸۹	۱۳۷
بخش رودهن	۲	۲	۲۶	۳۰

نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۸۵:۲۴)

جدول ۳. تعداد جمعیت نقاط شهری و روستایی شهرستان دماوند

جنس	جمع	ساکن		غیرساکن
		نقاط شهری	نقاط روستایی	
مرد و زن	۹۸۰۵۳	۷۲۳۹۸	۲۵۶۵۵	۰
مرد	۵۱۳۵۸	۳۷۶۲۹	۱۳۷۲۹	۰
زن	۴۶۶۹۵	۳۴۷۶۹	۱۱۹۲۶	۰

نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۸۵:۲۵)

اشاره دارد که محقق قصد دارد درباره آنها تحقیق کند (سکاران، ۱۳۸۸: ۲۹۴). جامعه آماری این تحقیق، تمام خانوارهای مناطق روستایی شهرستان دماوند به میزان ۲۵۶۵۵ خانوار است.

#### روش نمونه‌گیری و حجم نمونه

گروه نمونه، زیرمجموعه‌ای از جامعه آماری است که محقق با مطالعه آن می‌تواند نتیجه را به کل جامعه آماری تعمیم دهد (سکاران، ۱۳۸۸: ۲۹۵).

برای محاسبه حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده و طبق محاسبات صورت گرفته، حجم نمونه محاسبه شده برای نمونه‌گیری تصادفی ۳۸۳ نفر است.

با توجه به گستردگی جامعه آماری، در ابتدا تعداد ۳۰ پرسش‌نامه در جامعه توزیع شد. به کمک نرم‌افزار SPSS مقدار انحراف معیار به دست آمد که در جدول ۴ ارائه شده است:

هکتار مساحت شهرستان، ۸۳ درصد جزو منابع ملی و ۱۶ درصد جزو زمین‌های کشاورزی و حدود یک درصد بقیه نیز جزو حوزه شهری است. طبیعت دماوند شامل گونه‌های کمیاب و متنوعی است. جانورانی همچون کل، بز، میش و پلنگ، عمده‌ترین حیوانات موجود در حیات وحش شهرستان هستند و پرندگان گوناگونی مثل کبک، تیهو، کبک دری و پرندگان شکاری مانند عقاب طلایی، قرقی و دلجه در این منطقه یافت می‌شوند. این شهرستان از لحاظ کشاورزی نیز بسیار حائز اهمیت بوده و بخش چشمگیری از محصولات کشاورزی لازم برای استان تهران را تأمین می‌کند. از معروف‌ترین این محصولات، می‌توان از سیب دماوندی نام برد.

#### جامعه آماری

جامعه آماری عبارت است از مجموعه‌ای از افراد یا واحدها که حداقل یک صفت مشترک داشته باشد (سرمد و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۷۷). جامعه آماری به کل گروه افراد، وقایع یا چیزهایی

جدول ۴. مقدار انحراف معیار نمونه اولیه

انحراف معیار	میانگین	ماکزیمم	مینیمم	تعداد اولیه	پرسش‌نامه
۰/۷۰۴	۶/۳۸	۱۲	۳	۳۰	

$$n = \frac{N \cdot Z_{\alpha/2}^2 \cdot S_x^2}{\varepsilon^2 \sum (N-1) + Z_{\alpha/2}^2 \cdot S_x^2} = \frac{25655 \times (1.96)^2 \times (0.704)^2}{(0.05)^2 \times 25654 + (1.96)^2 \times (0.704)^2} = 383$$

اطلاعات ناگزیر است به محیط بیرون برود و با انسان‌ها، سازمان‌ها و مؤسسات ارتباط برقرار کند. او باید ابزار سنجش یا ظروف اطلاعاتی خود را بیرون ببرد و با پرسشگری، مصاحبه و مشاهده و تصویربرداری آنها را تکمیل کند و سپس برای استخراج، طبقه‌بندی و تجزیه و تحلیل به محل کار خود برگردد (حافظ‌نیا، ۱۳۸۷: ۱۷۹). ابزار جمع‌آوری اطلاعات در این تحقیق شامل پرسش‌نامه است. گویه‌های موجود در این پرسش‌نامه براساس طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت است.

پرسش‌نامه نهایی این تحقیق شامل دو دسته سؤالات کلی است:

- سؤالات عمومی: در سؤالات عمومی سعی شده است که اطلاعات کلی و جمعیت‌شناختی در رابطه با پاسخ‌دهندگان جمع‌آوری شود.

- سؤالات تخصصی: این بخش از پرسش‌نامه شامل ۳۶ سؤال در رابطه با ابعاد اقتصادی، فرهنگی و زیست‌محیطی است که با الهام از پژوهش‌های مطالعه‌شده در قسمت پیشینه تحقیق و نیز چهارچوب نظری و فرضیات پژوهش به صورت بسته - پاسخ<sup>۱</sup> با حالت مقیاس پنج‌درجه‌ای طیف لیکرت تدوین شده است. این طیف از پنج قسمت مساوی تشکیل شده و محقق متناسب با موضوع تحقیق، تعدادی گویه در اختیار پاسخگو قرار می‌دهد تا نظر خود را درباره آن مشخص کند. جدول ۵ ساختار کلی پرسش‌نامه تحقیق را نشان می‌دهد.

$$\varepsilon = 0/09$$

$$\alpha = 0/05$$

$$n_1 = 30$$

$$Z = 1/96$$

$$N = 25655$$

$$Z = \text{درصد خطای معیار} = \text{ضریب اطمینان قابل قبول } t = (1/96)$$

$$\varepsilon = \text{دقت احتمالی مطلوب برآورد در برآورد پارامتر جامعه} = (0/07)$$

$$N = \text{حجم جامعه}$$

$$S_x^2 = \text{انحراف معیار}$$

#### ابزار و روش‌های جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها

مهم‌ترین روش‌های گردآوری اطلاعات در این تحقیق بدین شرح است:

مطالعه کتابخانه‌ای: روش کتابخانه‌ای در تمام تحقیقات علمی استفاده می‌شود، ولی در بعضی از آنها در بخشی از فرایند تحقیق از این روش استفاده می‌شود و در برخی دیگر، ماهیت موضوع تحقیق از حیث روش، کتابخانه‌ای است (حافظ‌نیا، ۱۳۸۷: ۱۶۴). در این قسمت به منظور گردآوری اطلاعات در زمینه مبانی نظری و ادبیات تحقیق، از منابع کتابخانه‌ای، مقالات، کتاب‌های مورد نیاز و نیز از شبکه جهانی اطلاعات اینترنت استفاده شده است.

تحقیقات میدانی: در روش میدانی، محقق به منظور گردآوری

جدول ۵. ساختار کلی پرسش‌نامه تحقیق

سؤالات	ابعاد
۱ تا ۱۷	<ul style="list-style-type: none"> <li>● گسترش اقتصاد مولد و رونق فعالیت‌های اقتصادی به سبب افزایش تقاضاهای جدید</li> <li>● بهره‌مندی از خدمات زیربنایی لازم برای تولید و اشتغال به دلیل وارد شدن پول به حرفه و بازار و ایجاد انگیزه بیشتر در راستای سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولیدی و خدماتی</li> <li>● استفاده بهینه از منابع و امکانات موجود در نواحی که برای بخش کشاورزی و صنعت کاربردی نیست.</li> <li>● رشد خلاقیت‌ها در اقتصاد شهرستان و حرکت برای به‌کارگیری استعدادها و کشف منابع بالقوه به منظور کسب درآمد از طریق فروش تولیدات جدید به گردشگران.</li> <li>● سرمایه‌گذاری برای ایجاد و حفاظت از مناطق حفاظت‌شده در شهرستان</li> </ul>
	<ul style="list-style-type: none"> <li>● کسب مهارت‌های جدید در افراد</li> <li>● ایجاد اشتغال دائمی برای افراد محلی</li> <li>● افزایش ساخت محلی کالاها</li> <li>● بهبود استانداردهای زندگی</li> <li>● حرکت در راستای توسعه اقتصادی دیگر مشاغل وابسته (رستوران‌ها و هتل‌ها)</li> <li>● بهبود تسهیلات محلی، حمل‌ونقل و ارتباطات</li> <li>● افزایش میزان تولید و مصرف</li> <li>● بهره‌برداری مؤثر از منابع طبیعی</li> <li>● بهبود کمی و کیفی صنایع دستی</li> <li>● افزایش قیمت زمین</li> <li>● افزایش ساخت‌وساز</li> <li>● بهبود سازندگی منطقه‌ای</li> </ul>

روایی‌سنجی و پایایی‌سنجی ابزار پژوهش

منظور از روایی آن است که آیا ابزار اندازه‌گیری می‌تواند ویژگی‌ای را که برای آن طراحی شده است، اندازه‌گیری کند یا خیر؟ اعتبار انواع گوناگونی دارد که ما برحسب نیاز به تشریح اعتبار محتوایی می‌پردازیم که در این پژوهش استفاده شده است.

در اختیار صاحب‌نظران و همچنین تعدادی از جامعه آماری قرار گرفت و مقرر شد با تغییراتی (از سوی سازمان میراث فرهنگی و گردشگری) استفاده شود.

بازخوردهای حاصل از بررسی پرسش‌نامه، به تغییراتی در پرسش‌نامه منجر شد که به شرح زیر است:

اعتبار محتوایی

اعتبار محتوا شامل قضاوت ذهنی متخصص درباره مناسب بودن اندازه‌گیری است و به عبارت دیگر خود متخصص نظر می‌دهد که ابزار جمع‌آوری داده‌ها همان چیزی را اندازه‌گیری می‌کند که محقق به دنبال آن است. این روش متداولی است که در این تحقیق به کار رفته است. اعتبار محتوایی یک آزمون معمولاً از سوی افراد متخصص در حوزه موضوع مطالعه تعیین می‌شود. از این رو اعتبار محتوا به قضاوت کارشناسان بستگی دارد.

تصحیح نگارش برخی از سؤالات پرسش‌نامه

در نهایت روایی پرسش‌نامه، با اعمال تغییرات مدنظر تأیید شد. بنابراین برای سنجش روایی پرسش‌نامه‌های پژوهش از روایی صوری استفاده شده است.

پایایی‌سنجی

قابلیت اعتماد، یکی از ویژگی‌های ابزار اندازه‌گیری است. مفهوم یادشده با این مسئله سروکار دارد که ابزار اندازه‌گیری در شرایط یکسان تا چه اندازه نتایج همسانی به دست می‌دهد. برای محاسبه پایایی، شیوه‌های مختلفی هست و در این پژوهش

برای بررسی فرضیات پژوهش، از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. ابتدا به بررسی نرمال بودن متغیرهای تحقیق با استفاده از آزمون کولموگروف اسمیرنوف مبادرت شد. پس از بررسی نرمال بودن، فرضیه‌های پژوهش با آزمون‌های تی تک‌نمونه‌ای مورد بررسی قرار گرفت و برای دستیابی به یافته‌های بیشتر، از آزمون فریدمن استفاده شد.

در هر پژوهش، تحلیل نتایج به دست آمده از مرحله گردآوری اطلاعات، یکی از مهم‌ترین کارها است؛ چراکه دستاورد تحقیق چندماهه و حتی چندساله محقق که حاصل مطالعات نظری، پیشینه پژوهش‌های دیگر، تهیه ابزار گردآوری داده‌ها، رفتن به میدان و جمع‌آوری اطلاعات است، به آزمون گذاشته می‌شود و برای محقق آشکار می‌شود که پیش فرض‌های حاصل از مطالعات او تا چه حد معتبر و دقیق بوده‌اند.

این بخش از پژوهش، به دو قسمت تقسیم شده است:

۱- توصیف داده‌ها

۲- تحلیل داده‌ها

در بخش اول، با استفاده از جدول‌های فراوانی و آماره‌های توصیفی، متغیرهای جمعیت‌شناختی تحلیل می‌شوند. در بخش دوم فرض نرمال بودن متغیرهای تحقیق با آزمون کولموگروف اسمیرنوف بررسی شد. برای بررسی فرضیه‌های پژوهش، آزمون‌های تی تک‌نمونه‌ای به کار رفته و برای دستیابی به سایر یافته‌ها آزمون فریدمن استفاده شده است.

### آمار توصیفی

بررسی سن پاسخ‌گویان: نتایج پرسش‌نامه، مؤید تعداد بیشتر گروه سنی ۳۰ تا ۴۰ سال است. بیشترین گروه سنی را افراد بین ۳۰ تا ۴۰ سال به خود اختصاص داده‌اند.

بررسی جنسیت پاسخ‌گویان: همان‌طور که مشاهده می‌شود، بیشتر نمونه تحقیق را مردان با میزان فراوانی ۲۴۷ نفر تشکیل داده‌اند.

بررسی تحصیلات پاسخ‌گویان: همان‌طور که مشاهده می‌شود، از نظر میزان تحصیلات، افراد دارای مدرک تحصیلی لیسانس نسبت به دیگر سطوح تحصیلی، بیشترین فراوانی را دارند.

از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که برای سؤالات چندمقیاسی کاربرد دارد. این روش برای محاسبه هماهنگی درونی ابزار اندازه‌گیری به کار می‌رود که ویژگی‌های مختلف را اندازه‌گیری می‌کند. در این‌گونه ابزارها، پاسخ هر سؤال می‌تواند مقادیر عددی مختلفی اختیار کند. برای تعیین ضریب آلفای کرونباخ، ابتدا باید واریانس نمره‌های هر زیرمجموعه سؤال‌های پرسش‌نامه و واریانس کل را محاسبه کرد. سپس با استفاده از فرمول زیر مقدار ضریب آلفا را به دست آورد.

$$ra = \frac{j}{j-1} \left( 1 - \frac{\sum S_i^2}{s^2} \right)$$

که در این رابطه:

$j$  = تعداد سؤالات

$S_i^2$  = واریانس تک تک سؤالات

$s^2$  = واریانس کل سؤالات

مقدار صفر این ضریب، نشان‌دهنده نداشتن قابلیت اعتماد و ۱+ نشان‌دهنده قابلیت اعتماد کامل است (سرمد و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۶۹).

میانگین آلفای کرونباخ برای تمام متغیرهای تحقیق بالاتر از ۰/۷ است که پایایی مطلوب پرسش‌نامه را نشان می‌دهد. گفتنی است طیف ضریب آلفای کرونباخ بین ۰ تا ۱ است و هرچه این ضریب به یک نزدیک‌تر باشد، نشان‌دهنده پایاتر بودن گویه‌های پرسش‌نامه است.

### یافته‌ها

#### شیوه‌های تجزیه و تحلیل اطلاعات

در این تحقیق برای تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده پرسش‌نامه، از آمار توصیفی و همچنین آمار استنباطی استفاده شده است.

۱. آمار توصیفی: در بخش آمار توصیفی از فراوانی و درصد فراوانی برای توصیف نمونه کمک گرفته شده است.

۲. آمار استنباطی: نرم‌افزارهایی که در این تحقیق استفاده شدند SPSS و GIS هستند.

## تحلیل‌های استنباطی

آزمون کولموگروف - اسمیرنوف برای نرمالبودن متغیرهای تحقیق

برای آزمون فرضیه‌های پژوهش، ابتدا به بررسی نرمالبودن متغیرها پرداخته می‌شود. بنابراین در ابتدا این شرط برای متغیرهای تحقیق مورد بررسی قرار می‌گیرد.

## بررسی فرضیات پژوهش

برای بررسی فرضیه‌های پژوهش از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. قبل از بررسی نتایج به دست آمده، در ابتدا به بیان تعریف مختصری از این آزمون پرداخته می‌شود:

آزمون تی تک نمونه‌ای، روشی است که در آن امکان مقایسه میانگین با یک عدد ثابت وجود دارد. نتیجه این آزمون نشان می‌دهد که آیا میانگین مربوطه با آن عدد ثابت، تفاوت معنی‌داری دارد یا خیر؟

از آنجا که پرسش‌نامه مورد استفاده بر پایه طیف لیکرت

(پنج‌سطحی) تهیه شده بود و با توجه به اینکه در طیف پنج‌سطحی عدد «۳» معادل با حد متوسط هر سؤال است، امکان محاسبه متوسط نمره برای هر یک از متغیرهای تحقیق وجود دارد. بنابراین کسب نمره بالاتر از سه در آن بعد، به منزله کسب نمره بالاتر از متوسط و کسب نمره پایین‌تر به منزله کسب نمره پایین‌تر از متوسط بود. به این ترتیب امکان مقایسه میانگین هر بعد با متوسط نمره در آن بعد فراهم شد.

بنا بر آنچه گفته شد، اگر میانگین به دست آمده برای هر متغیر بیشتر از حد متوسط باشد، بنابراین از دید نمونه بررسی شده، تورهای گردشگری دارای تأثیر بر این بعد هستند.

در ابتدا و پیش از بررسی فرضیه پژوهش که در پی بررسی تأثیر احتمالی تورهای گردشگری بر اقتصاد شهرستان دماوند است، میزان فراوانی پاسخ‌های داده شده به شاخص‌های بُعد اقتصاد بررسی می‌شود:

با توجه به مقادیر ارائه شده برای بعد اقتصاد، مشاهده می‌شود که شاخص بهبود سازندگی منطقه‌ای با میزان ۴/۳۹ بیشترین و

جدول ۶. آلفای کرونباخ پرسش‌نامه مربوط به متغیرهای تحقیق

متغیر مورد بررسی	آلفای کرونباخ
اقتصاد	۰/۸۲۵

جدول ۷. توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب سن

سن	فراوانی	درصد
بین ۲۰ تا ۳۰ سال	۶۰	۱۵/۷
بین ۳۰ تا ۴۰ سال	۲۱۹	۵۷/۲
بین ۴۰ تا ۵۰ سال	۸۹	۲۳/۲
بالاتر از ۵۰ سال	۱۵	۳/۹
کل	۳۸۳	۱۰۰

منبع: نتایج حاصل از پرسش‌نامه

جدول ۸. توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد
مرد	۲۴۷	۶۴/۵
زن	۱۳۳	۳۴/۷
بدون پاسخ	۳	۰/۸
کل	۳۸۳	۱۰۰

منبع: نتایج حاصل از پرسش‌نامه

جدول ۹. توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب تحصیلات

تحصیلات	فراوانی	درصد
دیپلم	۱۰۶	۲۷/۷
فوق دیپلم	۵۹	۱۵/۴
لیسانس	۲۰۶	۵۳/۸
کارشناسی ارشد و بالاتر	۱۲	۳/۱
کل	۳۸۳	۱۰۰

جدول ۱۰. آزمون کولموگروف - اسمیرنوف برای نرمال بودن متغیرهای تحقیق

شاخص‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	Z کولموگروف - اسمیرنوف	P-value
بعد اقتصادی	۳۸۳	۳/۷۸	۰/۴۵	۱/۴۸۲	۰/۱۲۵

با توجه به اینکه سطح معنی‌داری آزمون کولموگروف - اسمیرنوف در جدول فوق که برای متغیرهای پژوهش، بیشتر از ۰/۰۵ است، نشانگر توزیع نرمال متغیرهای تحقیق است، پیش‌شرط استفاده از آزمون‌های آماری مربوط به داده‌های با توزیع نرمال برقرار است.

مولد و رونق فعالیت‌های اقتصادی به سبب افزایش تقاضاهای جدید، شاخص بهره‌مندی از خدمات زیربنایی لازم برای تولید و اشتغال، بالاترین اولویت را دارد. از سوی دیگر حمل‌ونقل و ارتباطات، به دلیل وارد کردن پول به حرفه و بازار و ایجاد انگیزه بیشتر در راستای سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولیدی و خدماتی با میزان میانگین ۱۱/۰۹ و شاخص بهبود تسهیلات محلی، پایین‌ترین میزان میانگین را با مقدار ۴/۹۹ دارند. دیگر موارد به ترتیب نزولی در جدول نشان داده شده است.

شاخص بهبود تسهیلات محلی، حمل‌ونقل و ارتباطات با میزان ۲/۸۵ کمترین میانگین را داشته است. در ادامه به بررسی فرضیه پژوهش با استفاده از آزمون تی تک‌نمونه پرداخته می‌شود: مطابق با جدول فوق، میانگین نمره پاسخ‌گویان در تأثیر توره‌های گردشگری بر متغیر اقتصاد، از متوسط نمره این مؤلفه (عدد ۳) به شکل معناداری بالاتر است؛ به این معنی که میانگین تأثیر توره‌های گردشگری بر متغیر اقتصاد، در حد بالاتر از متوسط قرار دارد.

### بحث و نتیجه‌گیری

طبیعت‌گردی، به عنوان شاخه‌ای از صنعت گردشگری، نقش مهمی در جذب گردشگران دارد. وجود مراکز تفریحی از نیازهای حیاتی هر منطقه است؛ به ویژه آنکه زندگی شهر و مشکلات

### رتبه‌بندی شاخص‌های بعد اقتصادی

همان‌طور که مشاهده می‌شود، سطح معناداری کوچک‌تر از میزان خطا است که نشان‌دهنده وجود تفاوت بین میانگین‌های متغیرهای مستقل تحقیق است. بین ۱۷ شاخص گسترش اقتصاد

جدول ۱۱. شاخص‌های اقتصادی

ردیف	شاخص	رتبه	میانگین	زیاد	کم	میانگین
۱	گسترش اقتصاد مولد و رونق فعالیت‌های اقتصادی به سبب افزایش تقاضاهای جدید	۱۹	۴۷	۱۷۱	۱۲۳	۳/۲۲
۲	بهره‌مندی از خدمات زیربنایی لازم برای تولید و اشتغال به دلیل وارد شدن پول به حرفه و بازار و ایجاد انگیزه بیشتر به منظور سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولیدی و خدماتی	۰	۲	۱۴	۱۴۹	۴/۵۲
۳	استفاده بهینه از منابع و امکانات موجود در نواحی‌ای که برای بخش کشاورزی و صنعت کاربرد ندارند.	۲	۹	۵۱	۱۸۷	۴/۱۵
۴	رشد خلاقیت‌ها در اقتصاد شهرستان و حرکت برای به‌کارگیری استعدادها و کشف منابع بالقوه در راستای کسب درآمد از طریق فروش تولیدات جدید به گردشگران	۶	۲۳	۹۴	۱۸۴	۳/۷۹
۵	سرمایه‌گذاری برای ایجاد و حفاظت از مناطق حفاظت‌شده در شهرستان	۶	۲۷	۱۰۳	۱۷۵	۳/۷۳
۶	کسب مهارت‌های جدید در افراد	۶	۸	۶۸	۲۰۵	۳/۹۸
۷	ایجاد اشتغال دائمی برای افراد محلی	۰	۱۰	۳۵	۱۸۶	۴/۲۵
۸	افزایش ساخت محلی کالاها	۶	۱۸	۹۶	۱۶۴	۳/۸۷
۹	بهبود استانداردهای زندگی	۱۰	۳۱	۱۰۴	۱۸۴	۳/۶۳

ادامه جدول ۱۱. شاخص‌های اقتصادی

ردیف	شاخص	تغییر کمی	تغییر کیفی	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
۱۰	حرکت در راستای توسعه اقتصادی دیگر مشاغل وابسته (رستوران‌ها و هتل‌ها)	۱۶	۴۴	۱۱۹	۱۴۷	۵۷	۳/۴۸
۱۱	بهبود تسهیلات محلی، حمل‌ونقل و ارتباطات	۵۵	۹۲	۱۱۷	۹۲	۲۷	۲/۸۵
۱۲	افزایش میزان تولید و مصرف	۱۵	۶۱	۱۵۰	۱۱۰	۴۷	۳/۳
۱۳	بهره‌برداری مؤثر از منابع طبیعی	۹	۳۴	۱۰۸	۱۶۰	۷۲	۳/۶۶
۱۴	بهبود کمی و کیفی صنایع دستی	۲	۱۲	۸۵	۱۹۷	۸۷	۳/۹۳
۱۵	افزایش قیمت زمین	۱۲	۲۲	۸۸	۱۷۰	۹۱	۳/۸
۱۶	افزایش ساخت‌وساز	۸	۳۴	۱۱۳	۱۸۵	۴۳	۳/۵۸
۱۷	بهبود سازندگی منطقه‌ای	۰	۸	۳۷	۱۳۴	۲۰۴	۴/۳۹

جدول ۱۲. آزمون تی تک‌نمونه‌ای تأثیر تورهای گردشگری بر متغیر اقتصاد

متغیر	تعداد نمونه	حد متوسط	میانگین	انحراف استاندارد	مقدار T	درجه آزادی	P-value
تأثیر تورهای گردشگری بر متغیر اقتصاد	۳۸۳	۳	۳/۷۷	۰/۴۵	۳۳/۴	۳۸۲	۰/۰۰۰

روانی ناشی از آن، این ضرورت را دوچندان کرده است. بنابراین این شاخه از گردشگری پیش از سرمایه‌گذاری‌های میلیاردی، به آموزش و ترویج مسائل فرهنگی در جامعه نیاز دارد تا گردشگران آن را به‌عنوان میراث در نظر بگیرند. لذا کشور ایران با داشتن توان‌های بسیار زیاد در زمینه طبیعت‌گردی، می‌تواند پذیرای گردشگران بسیاری باشد.

شهرستان دماوند با برخورداری از منابع طبیعی و آثار تاریخی و فرهنگی فراوان، سهم ناچیزی از منافع آن را به خود اختصاص داده است. امروزه با پیشرفت‌های اقتصادی و اجتماعی، گردشگری شهری از شهرهای بزرگ‌تر به شهرهای کوچک‌تر گسترش می‌یابد؛ لذا شهرهای کوچک‌تر نیز با عرضه خدمات و امکانات پذیرایی و اقامتی به‌عنوان مقصد گردشگری، می‌توانند در آینده به‌عنوان مبدأ نیز مطرح شوند.

شهرستان دماوند به‌علت موقعیت منحصر به فرد خود از لحاظ طبیعت‌گردی و تاریخی و فرهنگی، می‌تواند مقصد شمار بسیاری از طبیعت‌گردان داخلی و خارجی باشد. در صورت توسعه و

شهرستان دماوند با برخورداری از منابع طبیعی و آثار تاریخی و فرهنگی فراوان، سهم ناچیزی از منافع آن را به خود

جدول ۱۳. آزمون فریدمن شاخص‌های متغیر اقتصاد

۳۸۳	تعداد
۱۴۴۴/۵	خی دو
۱۶	درجه آزادی
۰/۰۰۰	P-value
رتبه‌ها	
میانگین رتبه‌ها	گویه‌ها
۱۳/۰۹	بهره‌مندی از خدمات زیربنایی لازم برای تولید و اشتغال به دلیل واردشدن پول به حرفه و بازار و ایجاد انگیزه بیشتر در راستای سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولیدی و خدماتی
۱۲/۲۶	بهبود سازندگی منطقه‌ای
۱۱/۵۶	ایجاد اشتغال دائمی برای افراد محلی
۱۱/۱	استفاده بهینه از منابع و امکانات موجود در نواحی که فاقد کاربرد برای بخش کشاورزی و صنعت است.
۱۰/۰۶	کسب مهارت‌های جدید در افراد
۹/۷۶	بهبود کمی و کیفی صنایع دستی
۹/۴۹	افزایش ساخت محلی کالاها
۹/۱۸	افزایش قیمت زمین
۹/۰۰	رشد خلاقیت‌ها در اقتصاد شهرستان و حرکت برای به‌کارگیری استعدادها و کشف منابع بالقوه به‌منظور کسب درآمد از طریق فروش تولیدات جدید به گردشگران
۸/۵۲	سرمایه‌گذاری برای ایجاد و حفاظت از مناطق حفاظت‌شده در شهرستان
۸/۲۱	بهره‌برداری مؤثر از منابع طبیعی
۸/۱	بهبود استانداردهای زندگی
۷/۷۸	افزایش ساخت‌وساز
۷/۴۷	حرکت در جهت توسعه اقتصادی دیگر مشاغل وابسته (رستوران‌ها و هتل‌ها)
۶/۴۳	افزایش میزان تولید و مصرف
۵/۹۸	گسترش اقتصاد مولد و رونق فعالیت‌های اقتصادی به سبب افزایش تقاضاهای جدید
۴/۹۹	بهبود تسهیلات محلی، حمل‌ونقل و ارتباطات

#### جدول ۱۴. میانگین رتبه‌های بعد اقتصادی

رتبه‌ها	
میانگین رتبه‌ها	گویه‌ها
۲/۴۷	بعد اقتصاد

- تقویت شبکه‌ها و خطوط ارتباطی نیز امکان جذب طبیعت‌گردان از نواحی مختلف به شهرستان افزایش می‌یابد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد در صورت برنامه‌ریزی منظم و اصولی، مدیریت توانمند و تربیت نیروی انسانی ماهر، طبیعت‌گردی می‌تواند در کنار دیگر جاذبه‌های شهرستان سبب رشد و ارتقای گردشگری شهرستان دماوند شود و چهره فقر و محرومیت را از مناطق روستایی و دورافتاده بزدايد و حس میهن‌پرستی و انسان‌دوستی و خودباوری را در وجود مردم محلی زنده نگه دارد. با توجه به اثرات (اقتصادی، فرهنگی و محیط‌زیستی) تورهای طبیعت‌گردی بر شهرستان دماوند، پیشنهادهایی برای بهبود وضعیت منطقه داده می‌شود که در نوع خود به حمایت بی‌دریغ دولت از این حوزه نیاز دارد. این پیشنهادها عبارت است از:
- برگزاری جلسات توجیهی با سرمایه‌گذاران برای توجیه وجود فرصت‌های سرمایه‌گذاری به‌منظور جذب توریست.
- برگزاری دوره‌های کارآفرینی روستایی برای جوانان و اهالی روستا در راستای افزایش مشاغل مرتبط با طبیعت‌گردی و توریست به‌منظور افزایش ظرفیت توریستی روستا.
- توسعه طبیعت‌گردی به‌عنوان یک صنعت یا بخش اقتصادی باید به‌صورتی هماهنگ با خصوصیات محیطی (طبیعی و انسانی) برنامه‌ریزی شود. آسیب‌پذیری محیط باید کاملاً در نظر گرفته شود و در شرایط محیط‌زیست منطقه مدنظر، ملاحظات حفاظتی در برنامه‌ریزی دقیقاً تلفیق شود. در غیر این صورت، عوارض زیست‌محیطی آن بر منافع کوتاه‌مدت توسعه اقتصادی - اجتماعی حاصل از آن غلبه خواهد کرد. بدین ترتیب پایداری توسعه قابل‌دستیابی نخواهد بود.
- تربیت نیروهای متخصص در امر اکوتوریسم، برای حفظ سرمایه‌های ملی در ایران، برای استفاده نسل امروز و فردا.
- از آنجا که فقر اولین عامل تخریب محیط‌زیست در کشورهای در حال توسعه است، بنابراین توسعه و رشد در این کشورها در درجه اول باید با هدف نابودی فقر صورت گیرد. لذا اولین اقدام برای حفظ این منطقه زیبا و پیرامون آن، رفع فقر و تأمین حداقل نیازهای زندگی برای مردم شهرستان دماوند است.
- استفاده از درآمدهای طبیعت‌گردی منطقه به‌منظور به‌سازی و حفاظت از جاذبه‌های طبیعی شهرستان.
- افزایش سطح پژوهش‌ها و تحقیقات در حوزه طبیعت‌گردی.
- آموزش‌های لازم باید پیش از ورود طبیعت‌گردان به منطقه به آنان داده شود تا خطرهای احتمالی به حداقل برسد.
- گنجانیدن کلاس‌های فوق‌برنامه برای دانش‌آموزان در سطح دوره راهنمایی و دبیرستان و توزیع بروشور و مجلات در زمینه معرفی آثار و جاذبه‌های گردشگری در سطح شهرستان و آموزش آنها در زمینه مزایای مختلف اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی گردشگری؛ به‌طوری که با آموزش بهینه، می‌توان از این دانش‌آموزان به‌عنوان راهنمایان تور در سطح شهرستان بهره جست.
- توسعه و به‌سازی شبکه ارتباطی شهرستان به مسیرهای منتهی به جاذبه‌های طبیعت‌گردی.
- سرمایه‌گذاری روی گسترش دو انگیزه مهم تفریحی و اکوتوریسمی و جلب رضایت این‌گونه از گردشگران.

همکاران (۱۳۸۸)، جهانیان و زندی (۱۳۸۸)، نظری (۱۳۸۷)، رضوانی (۱۳۸۶)، کریم‌پور و فرج‌زاده (۱۳۸۳)، اپلر (۲۰۰۲)، ولر و همکاران (۱۹۹۰) هم‌راستا است.

### سپاسگزاری

نویسندگان از تمامی عزیزانی که آن‌ها را در انجام این پژوهش یاری فرمودند، تشکر و قدردانی می‌کنند.

### تعارض منافع

بین نویسندگان تعارض در منافع گزارش نشده است.

- فراهم آوردن بستر مناسب برای توسعه اکوتوریسم و خلق فضاهای موردنیاز این گونه از گردشگری، متناسب با نیازهای متفاوت گروه‌های درآمدی.

بررسی نتایج آزمون تی تک‌نمونه‌ای: فرضیه اول تحقیق به بررسی میزان تأثیر تورهای گردشگری بر اقتصاد شهرستان دماوند پرداخته است. نتیجه تجزیه و تحلیل داده‌ها نمایانگر وجود تأثیر تورهای گردشگری بر اقتصاد شهرستان دماوند است. نتایج این تحقیق با پژوهش‌های سپهر و صفرآبادی (۱۳۹۲)، دانش‌مهر و همکاران (۱۳۹۱)، دادورخانی و نیک‌سیرت (۱۳۸۹)، نوری و

### فهرست منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی. (۱۳۹۲). تحلیلی بر انگیزه گردشگران و تأثیر عامل جنسیت و درآمد بر آن (مطالعه موردی: گردشگران نوروزی شهرستان محلات). مطالعات شهری، دوره ۴، ش ۳، ص ۱۰-۱.
- ابراهیمی، عبدالحمید. (۱۳۷۶). تأثیر صنعت جهانگردی بر متغیرهای اقتصادی، محیطی، فرهنگی و اجتماعی ایران. مجموعه مقالات نخستین همایش جهانگردی و جمهوری اسلامی ایران، سازمان منطقه آزاد کیش.
- ازکیا، مصطفی و دربان‌آستانه، علیرضا. (۱۳۸۲). روش‌های کاربردی تحقیق. ج اول. تهران: کیهان.
- ازکیا، مصطفی و غفاری، غلامرضا. (۱۳۸۴). توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران. تهران: نی.
- تولایی، سیمین. (۱۳۸۶). مروری بر صنعت گردشگری. تهران: دانشگاه تربیت معلم.
- جان، لی. (۱۳۷۸). گردشگری و توسعه در جهان سوم. ترجمه عبدالرضا رکن‌الدین‌افتخاری و معصومه‌السادات صالحی‌امین. تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی.
- جهانیان، منوچهر و زندی، ابتهال. (۱۳۹۰). اکوتوریسم. تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.
- حافظ‌نیا، محمدرضا. (۱۳۸۷). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. تهران: سمت.
- دادورخانی، فضیله و نیک‌سیرت، مسعود. (۱۳۸۹). برنامه‌ریزی راهبردی طبیعت‌گردی در روستاهای نواحی بیابانی (مطالعه موردی: روستای خرانق شهرستان اردکان، استان یزد). پژوهش‌های روستایی، ش ۴، ص ۷۲-۴۳.
- دانش‌مهر، حسین؛ کریمی، علیرضا و صفری، رؤیا. (۱۳۹۱). بررسی نقش طبیعت‌گردی و آثار آن در توسعه مناطق روستایی با استفاده از مدل تحلیلی SWOT (مطالعه موردی: روستای اورمان تخت). پژوهش‌های روستایی، س ۳، ش ۳، ص ۲۳۴-۲۰۹.
- رضایی، محمدرضا؛ نعمتی، خلیل و کریمی، حمید. (۱۳۹۰). نقش طبیعت‌گردی در توسعه مناطق محروم شهرستان مرودشت (مطالعه موردی: روستای جیدرزار). اولین همایش بین‌المللی مدیریت گردشگری و توسعه پایدار، ص ۲۱-۱.
- رضوانی، محمدرضا. (۱۳۸۷). توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار. تهران: دانشگاه تهران.
- رضانی‌داری، عیسی. (۱۳۸۲). بررسی تطبیقی بازتاب‌های فضایی سیاست‌های جذب توریسم در قبل و بعد از انقلاب اسلامی (مطالعه موردی: بابلسر). پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس.
- زاهدی، شمس‌السادات. (۱۳۸۵). مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار (با تکیه بر محیط‌زیست). تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- زنگی‌آبادی، علی؛ موسوی، سیدعلی و خلقی‌پور، خلیفه. (۱۳۸۹). تحلیلی بر نقش طبیعت‌گردی در جذب گردشگران (مطالعه موردی: منطقه سی‌سخت استان کهگیلویه و بویراحمد). جغرافیا و برنامه‌ریزی، س ۱۵، ش ۳۴، زمستان، ص ۹۷-۶۷.
- سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس و حجازی، الهه. (۱۳۸۸). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: آگاه.
- سکاران، اوما. (۱۳۸۸). روش‌های تحقیق در مدیریت. ترجمه محمد صائبی. تهران: مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی.
- نوری کرمانی، علی؛ ذوقی، ایوب؛ یاری‌حصار، ارسطو و علایی، مسعود. (۱۳۸۸). گردشگری شهری و پیوند عملکرد آن با اکوتوریسم (مطالعه موردی: استان کردستان). فضای جغرافیایی، س ۹، ش ۲۶، تابستان، ص ۱۵۶-۱۳۷.



- Epler Wood, M. (2002). Ecotourism : principles, practices & Policies for sustainability. UNEP(United Nation Environment Programme), Division of technology, industry and economics, Paris.
- Hall, C., Mand, S.J. (1999). The Geography of Tourism and Recreation. Routledge 19.
- Nazari, F. (2009). Ecotourism and Its Role in Sustainable Development. *Green-magazine Road*, 54, 27 - 24.
- Rezvani, M. (2008). *Rural Tourism Development, Sustainable Tourism Approach*, First Edition, Tehran University Press, Tehran.
- Sadler, B. A. R. R. Y. (1990). Sustainable development, northern realities and the design and implementation of regional conservation strategies. *Achieving sustainable development through northern conservation strategies*, 3 - 31.
- Wallaree, G.N, Spirce, S.M. (1996). An evaluation of ecotourism in Amazon Brazil. *Annals of Tourism Research*, 230.
- Weaver, D., Laura, L. (2002). Tourism management. *edi.wiley*(second edition).
- WTO, <http://www.answers.com/tourism&r=67,2000>